

Meningsbegreppet i pedagogiken: En reflektion över meningsdomäner och meningsskapandets modaliteter

Robert Ohlsson

Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet

ABSTRACT

Mening och meningsskapande lyfts ofta fram som något centralt i definierandet av pedagogikens kunskapsområde. Artikeln presenterar en översikt över hur mening behandlas inom olika teoretiska perspektiv med relevans för den vetenskapliga pedagogiken. För att synliggöra likheter och skillnader i de innebörder som meningsbegreppet har inom olika teoretiska perspektiv görs en distinktion mellan tre olika meningsdomäner: (1) språkliga tecken, yttranden och text; (2) livsvärldserfarenheter; och (3) handlingar och temporalitet. En andra distinktion görs mellan hur mening inom respektive domän beskrivs som antingen realiserad/aktualiserad eller immanent. De olika meningsformerna presenteras med utgångspunkt i semiotisk, fenomenologisk, hermeneutisk, pragmatistisk och narrativ teoribildning, varefter gemensamma inslag i dessa diskuteras i termer av: mening på olika nivåer; samkonstitution, mediering, samt meningens situerade och perspektivberoende karaktär. Avslutningsvis argumenteras för att meningsbegreppet har en central roll för pedagogikens kunskapsobjekt men också för reflektion över pedagogisk forskning då denna kan betraktas som ett tolkningsprojekt.

INLEDNING OCH SYFTE

Inom den svenska pedagogiken lyfts begreppet meningskapande ofta fram som något centralt i definierandet av pedagogikens kunskapsområde. Vid sidan av lärande, som vanligen definieras i termer av processer som leder till varaktiga förändringar i en individs kapacitet, preferenser eller disposition (se

t.ex. Illeris 2007, s. 13), lyfts även mening fram som något centralt för den vetenskapliga pedagogikens studieobjekt. Hur begreppen lärande, kunskap och mening kan ses som intimt knutna till varandra framgår till exempel när Birgitta Qvarsell likställer ”kunskapsbildningen” med ”den aktiva meningsskapande process som nyttjar miljöns erbjudanden” (Qvarsell, 2004). Tomas Englund formulerar också denna vetenskapliga disciplins intresseområde på ett sätt som ger meningsbegreppet en särställning: ”Jag vill hävda att den pedagogiska vetenskapens centrala uppgifter är att utveckla kunskap om socialisations- och kommunikationsprocesser som menings-
skapande” (Englund, 1996, s. 40). Oavsett om man talar om situationer där någon form av lärande och utveckling är avsiktlig (som till exempel undervisning) eller situationer där dessa processer är immanenta inslag, på det sätt som impliceras av formuleringar som att ”alla mänskliga aktiviteter har en pedagogisk dimension” (Säljö, 2015, s. 127), ges meningsbegreppet en viktig roll för att förstå de sätt som individen påverkas och förändras genom sin interaktion med omgivningen. Meningsbegreppet som sådant definieras dock inte alltid, och inom den pedagogiska forskningen anknyter man till hur mening förstås inom skilda teoretiska inriktningar, såsom fenomenologi, semiotik, pragmatism och hermeneutik. Mot bakgrund av detta skulle en övergripande beskrivning av hur mening behandlas inom olika teoretiska perspektiv fylla en funktion både som orientering bland olika meningsbegrepp och för att bidra till att klargöra hur mening kan sägas utgöra ett centralt pedagogiskt fenomen. Ambitionen med denna text är varken att vara heltäckande genom att redogöra för ett större antal teori- och skolbildningar, eller att gå på djupet med respektive perspektiv eftersom detta skulle kräva att de olika teoretiska traditionerna presenterades på ett mer utförligt sätt för att göra dem rättvisa (vilket ytterligare kompliceras av det faktum att de i sig inte är enhetliga utan förändras över tid och har utvecklats i olika riktningar). Syftet är snarare att utgå från några grundläggande distinktioner som är användbara för att karaktärisera viktiga skillnader mellan olika förekommande meningsbegrepp. Genom att på ett övergripande plan närma mig olika synsätt är ambitionen att synliggöra både viktiga likheter och skillnader i hur mening behandlas inom teoribildningar med relevans för pedagogiken som vetenskap.

För att synliggöra några viktiga inslag i vad man kan åsyfta med begreppen mening och meningsskapande kommer den följande framställningen att utgå från en analytisk distinktion mellan tre olika *meningsdomäner*, vilka står i mer eller mindre tydligt fokus inom olika teoretiska perspektiv; den kommer att behandla mening som något som är knutet till (1) språkliga tecken, yttranden och text, (2) erfandet av livsvärlden, samt (3) mänskligt handlande. Inom respektive domän kommer även en andra distinktion att göras i termer av mening som (a) ”immanent” respektive (b) ”realiserad” eller ”aktualiserad”.

Denna distinktion mellan *meningsmodaliteter* motsvarar hur meningsskapande inom samtliga domäner kan sägas involvera fenomen på olika nivåer.

Figur 1. Meningsdomäner och meningsmodaliteter

	SPRÅKLIGA TECKEN, YTTRANDE OCH TEXT	LIVSVÄRLDS- ERFARENHETER	HANDLINGAR OCH TEMPORALITET
REALISERAD/ AKTUALISERAD MENING	Mening i diskurs och språkhandlingar	Reflexiv och tematiserad mening	Narrativ mening och tolkningar av handlande
IMMANENT MENING	Semiotiska systems meningspotentialer	Apofantisk mening, affordances och kulturella verktygs meningspotentialer	Mening i oreflekterat intentionellt handlande och narrativa djupstrukturer

MENINGSDOMÄN I: SPRÅKLIGA TECKEN, YTTRANDE OCH TEXT

Den första meningsdomänen rymmer mening knuten till språkliga tecken och språkanvändning. Vi rör oss här mellan semiotiska teorier som tar sin utgångspunkt i mening på tecknets nivå och strukturalistiska förståelser för språk som system, hermeneutiska teorier om texttolkning, samt pragmatistiska perspektiv på språkanvändning som handlande och diskurs.

Ett viktigt bidrag till formulerandet av teoretiska perspektiv inom detta område utgörs av hur Ferdinand de Saussure tar det språkliga tecknet som utgångspunkt för att formulera semiologin som den vetenskap vilken "studerar tecknets liv inom den sociala samvaron" (de Saussure, 1916/2015, s. 39). Genom att också betrakta "riter, sedvänjor, etc. som tecken" (1916/2015, s. 41) utvidgar han semiologin till vad som har beskrivits som "den allmänna betydelseläran" (Sonesson 1992). Charles Sanders Peirce, som använder "semiotik" som benämning för detta kunskapsområde, beskriver det som "the doctrine of the essential nature and fundamental varieties of possible semiosis" (Peirce, citerad i Sebeok et al., 1964, s. 5) och inkluderar därmed alla de aktiviteter som involverar tecken i en teoretisk beskrivning av hur mening produceras. Men inom det semiotiska perspektivet görs även en åtskillnad mellan en strukturalistisk förståelse för språket som system och språkanvändningen (diskurs), vilket leder till att mening förstås på två skilda sätt. I strukturalismens syn på språket som system bär inte språkets beståndsdelar på en mening i sig, utan tecken och ord får snarare sin betydelse

genom de relationer som de har till andra språkliga enheter. Mening, i denna bemärkelse, handlar därmed om hur språkets beståndsdelar förhåller sig till varandra internt inom det system som språket som helhet utgör. I språkanvändningen, där det språkliga systemet sätts i bruk, uppträder dock en annan form av mening. Om språket som system är något abstrakt förstås diskursen som en händelse, något som realiseras genom handlande vilket involverar mening i en annan bemärkelse:

Whereas the signs of language only refer to other signs within the same system, and whereas language therefore lacks a world just as it lacks temporality and subjectivity, discourse is always about something. It refers to a world which it claims to describe, to express or to represent. It is in discourse that the symbolic function of language is actualised. (Ricoeur, 1981c, s. 198)

Man kan formulera det som att språkets lexikala enheter har en ”semantisk potential” eller en ”meningspotential” snarare än en specifik innebörd. Ricoeur beskriver denna potential i termer av *polysemi*: ”a semantic potential which is not exhausted by any particular use” (Ricoeur, 1981a, s. 107; se även Linell, 2009 och Eriksen Hagtvet & Heen Wold, 2003). Enligt Ricoeur är det först i diskursen som orden erhåller en egentlig mening; i de språkliga handlingarna där systemets beståndsdelar tas i bruk realiseras språkets meningspotentialer i form av text där språksystemet används för att refererar till något utanför sig självt. I textens satser och yttranden uppstår alltså en semantisk dimension vilken involverar mening på ett sätt och som skiljer sig från den mening som språkets beståndsdelar är bärare av.

Även om den tidiga hermeneutikens teorier fokuserade den skrivna textens mening kan dessa också tas som utgångspunkt för att förstå innebörd och mening hos texter i den vidare bemärkelse som detta begrepp får inom det semiotiska perspektivet – nämligen produkter av språkliga system, oavsett framställningsform eller utsagornas längd: ”a text is what you get whenever you actually use the semiotic modes of a medium to mean something” (Bateman et al., 2017, s. 132; se även Kress, 2000 & 2010 om hur olika ”modes of representation” erbjuder olika potentialer för meningsskapande). När texten betraktas som något mer än till exempel bara en succession av i sig meningsfulla satser (i skrift eller tal) eller en samling av meningsbärande element (i en visuell framställning), när den också ses som en strukturerad helhet, blir det möjligt att också tala om en mening som är knuten till denna helhet. Ibland används cirkeln eller spiralen som metafor inom hermeneutiken för att beskriva hur delens och helhetens mening är ömsesidigt beroende av varandra: hur de enskilda delarna bidrar till helhetens mening samtidigt som deras mening beror av den helhet som de ingår i. Att se till hur helheten är strukturerad och utformad möjliggör att vi både kan se hur en text

kan bära på olika teman och hur den kan förstås som en integrerad meningsfull utsaga. Vi kan också uppfatta textens mening som något som är knutet till dess komposition, genretillhörighet eller hur den bär på konventionella eller individuella stildrag vilka bidrar till dess mening.

Mening kan alltså ses som något som produceras med språkliga medel där både tecknet och texten kan sägas vara meningsbärande, om än på olika sätt. Men utöver att på detta sätt behandla mening som antingen något knutet till ett abstrakt system eller till språkanvändning som diskurs, kan även språkets kommunikativa funktion lyftas fram. Tolkningen av andras diskursiva utsagor medför en utvidgning av denna meningsdomän så att den kommer att omfatta flera instanser av mening: vi kan bland annat tala om en subjektiv mening som handlar om vad som avses med ett yttrande och intentionen med den diskursiva framställningen; vi kan tala om den mening som en mottagare uppfattar i sin tolkning av ett yttrande – hur mottagaren kan utläsa såväl en intention hos den andre som andra meningar vilka går utöver denna. Med utgångspunkt i Clifford Geertz (1977) distinktion mellan ”*experience-near*” och ”*experience-distant descriptions*” behandlar Anders Gustavsson en dialektik i det vetenskapliga tolkningsarbetet mellan ett ”erfarenhetsnära” och ett ”erfarenhetsöverskridande” tolkningsintresse (2000, s. 5); tolkningen av andras utsagor kan söka såväl den mening som ligger i den andres perspektiv eller förståelse, som den mening som vi kan utläsa genom att applicera perspektiv som inte behöver delas av den som producerar det som tolkas (vilket till exempel är fallet då forskaren applicerar ett teoretiskt perspektiv på en text).

Att se diskurs som kommunikation leder alltså till att man behöver förhålla sig till en mångfald av meningar. Med ett kommunikativt perspektiv uppstår också frågor som gäller i vilken mån intersubjektivitet kan upprättas mellan olika parter. Även om Per Linell understryker att den ömsesidiga förståelsen i kommunikation bör betraktas som ”*partial and fragmentary*” involverar ändå ett kommunikativt perspektiv på mening en aspekt som handlar om hur parterna kan uppnå en gemensam förståelse för något (Linell, 1995, s. 179). En sådan förståelse handlar med nödvändighet om tolkningar som går utöver en rent språklig mening:

Understanding an utterance is not a matter of decoding signs (finding out their allegedly inherent linguistic meanings) but *implies connecting* something (the utterance that has to be understood) *with a context*, i.e. an outside, which, by definition, goes beyond the utterance itself. Utterance understanding is intrinsically related to understanding the context(s) in which the utterance is embedded, and these contexts include aspects of concrete settings, as well as co-text, knowledge structures, frames and premises for communication. Such contexts are either attended to, known or assumed in advance or are generated as support for interpretations being made. (Linell, 1995, s. 178)

Yttrandets mening är alltså beroende av hur olika sådana kontextuella faktorer förstås, och för att en gemensam förståelse för yttrandet ska komma till stånd (en ”delad” mening) förutsätts ett mått av mångbottnad intersubjektivitet. En samtalssituation kan därmed förstås i termer av ett samspel där mening skapas genom att parterna på ett ömsesidigt sätt etablerar en delvis gemensam förståelse för något med hjälp av språkliga medel och andra delade kontextuella resurser. Att på detta sätt betrakta tal och andra yttranden som handlingar i en kommunikativ situation leder också till att mening kan förstås utifrån pragmatistiska perspektiv som lägger vikt vid språk som kommunikationsverktyg. Ett av de mer inflytelserika av dessa är hur John Langshaw Austin (1962) och John Searle (1969) med ”talaktsteorin” beskriver hur en talhandling involverar flera moment eller ”krafter”: vid sidan av hur uttalandet är meningsbärande på en språklig nivå (det lokutionära momentet), kan också något utföras genom yttrandet – till exempel kan en varning utfärdas, eller ett löfte ges (det illuktionära momentet). Till detta kommer också den verkan, eller effekt, som yttrandet har på en åhörare (det perlokutionära momentet). Denna teori synliggör alltså mening i såväl det sagda som i sägandet, vilket gör att mening hos talhandlingar överlappar det som kommer att behandlas senare i termer av handlingars mening mer generellt.

Meningsmodaliteter inom den språkliga domänen

Sammanfattningsvis omfattar den språkliga meningsdomänen ett flertal former av mening vilka kan särskiljas från varandra:

1. den mening tecknet har såsom en del av ett språkligt system,
2. tecknets mening i en diskursiv framställning,
3. den mening som bärs av en text som helhet,
4. den subjektiva/avsedda meningen med en utsaga,
5. den mening som utläses i en utsaga, vilken kan vara (a) erfarenhetsnära, eller (b) erfarenhetsöverskridande,
6. den intersubjektiva mening som etableras i en kommunikativ situation,
7. den mening som ett yttrande har i egenskap av talhandling.

Inom denna meningsdomän återfinns vi både en *immanent mening* och en *realiserad* eller *aktualiserad mening*. Om tecknet saknar en bestämd mening inom ramen för det språkliga systemet (det språkliga paradigmet) framstår det som rimligare att tala om det som bärare av vissa meningspotentialer vilka kan aktualiseras i språkanvändning. Det skulle alltså vara först i diskursen som vi har att göra med mening – det är i diskursen som mening realiseras. Men ett motsvarande moment finns också i tolkningsakten; här är det också något immanent som realiseras genom ett handlande. Texten är inte bärare av en

mening som ”blir synlig” i tolkningsakten, utan i tolkningen skapas mening utifrån textens läsningsmöjligheter och potentialer. I Ricoeurs beskrivning kommer också läsningen av skrivna texter att likna yttrandet då båda förstås som ”an event, an instance of discourse” där meningspotentialer realiseras:

Reading is like the execution of a musical score; it marks the realisation, the enactment, of the semantic possibilities of the text. [...] Initially the text had only a sense, that is internal relations of structure; now it has a meaning, that is, a realisation in the discourse of the reading subject. By virtue of its sense, the text had only a semiological dimension; now it has, by virtue of its meaning, a semantic dimension. (Ricoeur, 1981b, s. 159)

Läsningens tolkningsakt framstår här som en meningsskapande akt på ett sätt som liknar framställandet av texten. I båda fallen sker en rörelse från en immanent mening mot en realiserad mening – från språkets meningspotentialer respektive textens *sense* till meningsfylld diskurs. När det gäller diskursiva framställningar och tolkningar av dessa står vi alltså inför två former av meningsskapande som både involverar ett skapande moment där en möjlig mening bland flera realiseras.

MENINGSDOMÄN II: LIVSVÄRLDSERFARENHETEN

I linje med hur vi ibland sägs vara ”dömda till mening” (Merleau-Ponty, 1962, s. xix) har ”tolkning” beskrivits som vårt grundläggande sätt att uppfatta omvärlden. Inom bland annat den fenomenologiska traditionen framställs mening som något som är oupplösligt förknippat med vårt erfalande av världen och här finner vi en utvecklad begreppsapparat för att tala om meningens väsen och hur mening kännetecknar människans ”livsvärld”. Jag kommer att ta denna som en första utgångspunkt för att närma mig hur man kan se på mening inom den domän som våra erfarenheter utgör.

Hos Merleau-Ponty beskrivs själva perceptionen som något som inbegriper en rudimentär form av mening; uppfattandet av olika element som delar av en sammanhållen ”gestalt” och av en ”figur” som framstår mot en ”bakgrund” innebär att ”vision is already inhabited by a meaning (*sens*)” (Merleau-Ponty, 1962, s. 52). När Merleau-Ponty redogör för hur det perceptierade erfars som ett objekt av ett visst slag tydliggörs hur det handlar om en ”active meaning-giving operation”, eller ”*Sinn-gebung*”, vilket man inom den fenomenologiska traditionen framhåller som något som kännetecknar medvetandet i sig (Husserl, 1913/2013): ”the world is nothing but ‘world-as-meaning’” (Merleau-Ponty, 1962, s. xi). Intentionalitetsbegreppet används här för att beteckna hur medvetandet genom sina medvetandeakter ”meningsbestämmer” eller ”konstituerar” de objekt som erfars:

Every intentional experience (...) is noetic, it is its essential nature to harbour in itself a "meaning" of some sort. (Husserl, 1913/2013, s. 257)

Medvetandet skulle alltså till sin karaktär vara "intentionalt" och meningsgivande. Medvetandet om något är ett medvetande om detta "as meant" – ett meningsfyllt objekt som Husserl kallade "noema" (2013, s. 258). Men inom den fenomenologiska teoribildningen görs också distinktioner mellan olika förhållningssätt vilka kan sägas inbegripa mening i olika bemärkelser. Martin Heidegger (1927/1996) beskriver hur meningsgivandet kan ha olika karaktär som motsvarar olika attityder till världen. Han gör en distinktion mellan "apofantisk förståelse" och "hermeneutisk-existentiell förståelse". Den förra handlar om hur vi i första hand erfar tingen som redskap – som något som har en funktion för oss:

Equipment manifest what Heidegger calls 'readiness-to-hand' (*Zuhandenheit*). In our concerned dealings with equipment, the individual object (some piece of equipment) is not grasped thematically. As long as it functions, the meaning of the equipment is experienced (lived through) without us attending to it. (Karlsson, 1995b, s. 33)

Men i motsats till detta finns också ett förhållningssätt som är mer objektifierande: "This derived understanding appears in statements or assertions about *things* in the world. The thing is understood in the modus of 'present-at-hand'" (Karlsson, 1995b, s. 34). Inom den fenomenologiska teoribildningen görs även en annan distinktion mellan två former av medvetande vilka kan sägas inbegripa mening i olika bemärkelser. Alfred Schütz skriver i Henri Bergsons efterföljd om hur vi lever i "an unbroken stream of lived experiences" men att det krävs ett reflexivt moment för att innehållet i denna medvetandeström ska kunna sägas ha mening i en strikt bemärkelse. Det är först när subjektet stannar upp och upprättar en reflekterande attityd, vilket innebär ett mått av distansering, som innehållet i medvetandeströmmen kan urskiljas och konstitueras som meningsfulla fenomen:

It is misleading to say that experience *have* meaning. Meaning does not lie *in* the experience. Rather, those experiences are meaningful which are grasped reflectively. The meaning is the *way* in which the Ego regards its experience. (Schütz, 1932/1967, s. 69f)

Mening framstår här inte som en inneboende kvalitet hos erfarenheterna i sig, utan som "resultatet av en tolkning av en förfluten upplevelse som betraktas med en reflekterande inställning" (Schütz, 2002, s. 80). Det är, enligt Schütz, alltså först i det retrospektiv som innebär ett mått av distans som något kan bli gripbart, vilket liknar Ricoeurs beskrivning av hur vi "interrupt lived

experience in order to signify it” och hur det är först därmed som ”meaning appear as meaning” (Ricoeur, 1981a, s. 116).

Men vad står ”mening” för i detta fenomenologiska perspektiv? Meningsgivandet kan sägas innebära att objektet konstitueras såsom varande av ett visst slag och att det blir möjligt att beteckna, som Ricoeur skriver. Meningsbestämmandet skulle alltså handla om att identifiera dess väsen; i erfandet av något erfar vi inte bara objektet i sin individualitet, utan också ett objekt vilket har en viss ”struktur” som det delar med andra objekt av samma slag. Det är genom att objektet tar del av en struktur som är gemensam för fenomen av ett visst slag – deras ”eidos, väsen, menings-struktur, nödvändiga principiella struktur” (Karlsson, 1995a, s. 260) – som fenomenet får en mening. Inom fenomenologin förknippas meningen med både dessa gemensamma egenskaper, vilka gör något till vad det är, och den partikulära livsvärldserfarenhet som springer ur den individuella meningsgivande akten.

Som vi har sett är meningsbegreppet inom fenomenologin förknippat med ett icke-dualistiskt synsätt då intentionaliteten innebär att medvetandet och de meningsfulla fenomen som konstitueras av det är ömsesidigt beroende av varandra. I James Gibsons ”ekologiska psykologi” finns ett perspektiv på mening som har likheter med detta – här används begreppet *affordance* på ett sätt som överbryggar klyftan mellan objekt och meningsskapande subjekt:

The *affordances* of the environment are what it *offers* the animal, what it *provides* or *furnishes*, either for good or ill. The verb to *afford* is found in the dictionary, but the noun *affordance* is not. I have made it up. I mean by it something that refers to both the environment and the animal in a way that no existing term does. It implies the complementarity of the animal and the environment. (Gibson, 1979/2014, s. 56)

Gibson menar att omvärlden visar sig för subjektet genom att erbjuda vissa handlingsmöjligheter, vilket kan likställas med ett slags meningsinnehåll: ”a horizontal, flat, extended, rigid surface affords support. It permits equilibrium and the maintaining of a posture with respect to gravity, this being a force perpendicular to the surface” (Gibson, 1979/2014, s. 57). Också tingen i den människoskapade miljön bär på sådana *affordances* och erbjuder alltså särskilda handlingsmöjligheter: ”At the highest level, when vocalization becomes speech and manufactured displays become images, pictures, and writing, the affordances of human behavior are staggering” (Gibson, 1979/2014, s. 59). Genom att beteckna teorin ”ekologisk realism” understryker Gibson att dessa *affordances* har en objektiv existens som är oberoende av subjektets erfande av dem: ”affordances are properties of things *taken with reference to an observer* but not properties of the *experiences of the observer*” (Gibson, 1979/2014, s. 59). Det är i relation till en aktörs förmågor som en *affordance* existerar, samtidigt som dess existens är oberoende av om denna aktör är medveten om den eller

inte. Även om Gibson här inte använder sig av meningsbegreppet kan vi se *affordance* som något som beskriver en objektiv grund utifrån vilken subjektet kan uppleva en meningsfylld omvärld. Tinget kan sägas bära på en potentiell mening i relation till ett visst subjekt, vilket kan bli medvetet om detta. Det bär på en potential som handlar om hur detta subjekt kan interagera med det – det har ett potentiellt värde för aktören, en potentiell signifikans, vilken kan realiseras i aktörens medvetenhet om hur något kan användas eller hur det kan påverka en: ”Fires affords warming and burning” (Gibson, 1979/2014, s. 59).

I likhet med hur mening kan handla om att identifiera vad något är (dess väsen, med Husserls terminologi) eller dess möjliga signifikans för oss (dess *affordances* med Gibsons ord) lyfter andra teoretiska beskrivningar fram hur något framstår som ”begripligt” för individen. Begriplighet kan sägas handla om att det är möjligt att identifiera ett objekt som något ”bekant” genom att det inordnas i en konceptuell domän och kategoriseras inom denna. Individens befintliga kunskap utgör då en kognitiv resurs som ger möjlighet att tilldela objekt mening utifrån de innebörder som är förknippade med kategorin i fråga. Meningsskapandet handlar då om aktualiserandet och applicerandet av en referensram utifrån vilken objektet kan representeras på ett visst sätt och därmed relateras till ett sammanhang och andra objekt. Med Ragnar Rommetveits ord skulle detta meningsskapande kunna sägas bestå i konstruerandet av ett ”tankeobjekt” som är ”embedded in referential domains” (Rommetveit, 1987, s. 83). När Johan Asplund (1970) diskuterar hur vi kan söka efter betydelsen hos något skriver han att våra ”betydelseangivelser handlar om *verklighetens intelligibilitet*” (1970, s. 107); att ”saker och ting betyder något” handlar om att ”saker och ting kan *ses som någonting*” (1970, s. 27), att de ”*kan dechiffreras*” (1970, s. 12). Att överhuvudtaget ”förstå någonting” menar Asplund handlar om just detta, att ”man kan se detta någonting *som någonting*” (1970, s. 60). Beskrivningar av tolkning som dechiffrering implicerar en kunskapsbas utifrån vilket något kan inordnas i en begreppsapparat och kategoriseras, vilket liknar hur Schütz skriver om scheman som grund för ordnandet av den levda erfarenheten:

Interpretation, then, is the referral of the unknown to the known, of that which is apprehended in the glance of attention to the schemes of experience. These schemes, therefore, have a special function in the process of interpreting one’s own lived experiences. They are the completed meaning-configurations that are present at hand each time in the form of ”what one knows” or ”what one already knew.” They consist of material that has already been organized under categories. To these schemes the lived experiences are referred for interpretation as they occur. (Schütz, 1932/1967, s. 84)

När det gäller den kunskap som individen besitter och kan använda sig av i detta tolkningsarbete, kan vi vid sidan av de personliga erfarenheter som hon har förvärvat också räkna sådan kunskap som hon har tillgodogjort sig från andra. Sociokulturella perspektiv belyser just hur individer genom sin interaktion med andra ”approprierar” olika resurser som kan fungera som redskap i hennes meningsskapande och som därmed ”medierar” hennes relation till världen (Wertsch, 1995; 1998; Vygotskij, 1934/2007). Med ett sådant perspektiv är den mening som produceras med hjälp av kulturella verktyg kulturellt situerad och den framstår lika mycket som ett uttryck för en kulturell gemenskaps förståelseformer som för ett individuellt meningsskapande.

Den sociokulturella teoribildningen erbjuder en teoretisk förståelse för hur individen förvärvat och tillämpar de kulturella verktyg som möjliggör vissa former av meningsskapande – ”mediational means that has certain ’affordances’” (Wertsch, 1998, s. 29). Till dessa kunskaper som medierar meningsskapande kan vi, vid sidan om begrepp och referensramar, räkna sådant som behärskande av diskursiva genrer och modeller för tänkande (till exempel olika tankefigurer). Detta framhållande av hur meningsskapande handlingar möjliggörs av resurser får mening att framstå som perspektivberoende; olika kunskaper utgör utgångspunkter för individens betraktande och perspektiverande av objekt på särskilda sätt. ”[T]he inherent perspectival relativity of human cognition” (Rommetveit, 1990, s. 90), liksom det ”aspektseende” som Asplund (1970) beskriver, kan vi förstå som fenomen som är kopplade just till hur olika resurser ger möjligheter till skilda perspektiveringar. Hur ett och samma objekt kan tillskrivas olika mening genom att perspektiveras utifrån skilda referensramar illustreras av Carl Graumann (1990, s. 112): vi kan säga om ett hus att det är fult, att det är till salu, eller att det är det äldsta huset på gatan. Genom dessa uttalanden placerar vi huset inom en estetisk, ekonomisk respektive en historisk kontext och tillskriver det därigenom olika mening. Att perspektivering aktualiserar en av flera aspekter av objektet implicerar en selektivitet i meningsskapandet. Detta påpekas även av Schütz som understryker att ”no lived experience can be exhausted by a single interpretative scheme” (1932/1967, s. 85), liksom av Kenneth Burke som menar att varje applicerande av en ”terminologi” innebär ”a selection of reality” (1945/1969, s. 45). Men i teoretiska perspektiv som ger redskap en medierande roll för meningsskapande blir perspektivering inte bara en fråga om hur en aspekt hos ett objekt ”synliggörs”. Redskapen kan också ses som något som bidrar till konstruerandet av ett objekt på ett mer genomgripande sätt. Vi kan se ett inslag av detta i hur Burke beskriver konsekvenserna av att använda en terminologi:

Not only does the nature of our terms affect the nature of our observations, in the sense that terms direct the attention to one field rather

than another. Also, *many of the "observations" are but implications of the particular terminology in terms of which the observations are made.* (Burke, 1945/1969, s. 46, kursivering i original)

Charles Goodwin (1994) lyfter också fram hur vår "ability to see a meaningful event" har ett sådant konstruktivt inslag. I sin analys av ett "professionellt seende" (*professional vision*) kopplar han sådana aktiviteter till professionen som praxisgemenskap, vilken kännetecknas av särskilda diskursiva praktiker och kodningsscheman med vilka de professionella kan kategorisera världen på sätt som är relevanta för deras verksamhet:

Central to the social and cognitive organization of a profession is its ability to shape events in the domain of its scrutiny into the phenomenal objects around which the discourse of the profession is organized. (Goodwin, 1994, s. 626)

Det sista inslag som jag ska beröra när det gäller meningsskapande inom livsvärldsdomänen gäller hur detta inte bara har karaktären av att "förstå" de objekt som erfars genom att identifiera, kategorisera eller benämna dem. Genom att ett objekt därigenom också kontextualiseras till ett sammanhang där det står i särskilda relationer till andra objekt handlar inte bara meningsbestämmandet om "vad något är". I sitt sammanhang kan det också förstås som uttryck för eller en konsekvens av något, och det kan förstås som något som i sin tur kan leda till vissa följder eller få konsekvenser. Detta innebär att förståelsen kan sägas ha inslag av förklaring; att ge mening till och förstå vissa fenomen implicerar ibland att förstå varför detta uppträder eller varför det är på det sätt som det är. Objektet fungerar i dessa fall närmast som ett indexikalt tecken som hänvisar till något annat: en darrande hand kan till exempel förstås och förklaras som ett tecken på nervositet utifrån en viss förklaringsmodell. Inom denna domän rör vi oss alltså med ett meningsbegrepp som inte bara handlar om förståelse utan också kan involvera förklaring; att "se något som något" kan implicera en förståelse av varför något är förhanden och vad detta kan ha för följder.

Meningsmodaliteter inom livsvärldsdomänen

Sammanfattningsvis kan följande centrala inslag lyftas fram i de synsätt på mening som är kopplade till livsvärlden som meningsdomän:

1. En grundläggande form av meningsskapande äger rum på den perceptuella nivån i urskiljandet av gestalter och särskiljandet av figur från grund.
2. Mening handlar om vad något är – antingen i bemärkelsen att objektet har del av en principiell meningsstruktur, eller genom att det

- kan kategoriseras utifrån någon referensram. Att uppfatta mening kan därmed liknas vid att se något *som* något.
3. Genom att vara oupplösligt förknippat med erfandet av världen och konstituerandet av en "livsvärld" har mening en existentiell dimension.
  4. Mening konstitueras eller skapas genom en akt (vare sig denna förstås som fenomenologins grundläggande medvetandeakter eller som handlingar vilka medieras av sociokulturella verktyg). Den meningskapande akten involverar perspektivering (som ligger till grund för noesis eller aspektseende).
  5. Subjekt och objekt förstås på ett icke-dualistiskt sätt när meningsbegreppet formuleras i relation till fenomenologins intentionalitetsbegrepp eller när mening ses som möjliggjord av objektiva affordances i mötet mellan subjekt och objekt.
  6. Sociala och kulturella gemenskaper, som till exempel praxis-gemenskaper, är bärare av resurser för meningskapande vilka möjliggör för dem karaktäristiska former av meningskapande och intersubjektiv förståelse.
  7. Att tillskriva något mening kan involvera både förståelse och förklaring.

Också inom denna meningsdomän spänner meningsbegreppet över ett spektrum som omfattar både immanenta och aktualiserade, eller realiserade, former av mening. Heideggers distinktion mellan en hermeneutisk-existentiell och en apofantisk förståelse svarar mot hur vi kan inta olika attityder till världen och hur denna därmed erfars som meningsfull på skilda sätt. Detsamma gäller för användningen av kulturella redskap: de resurser som medierar meningskapande "bär" den mening som kan vara tematisk men tematiseras inte själva. En primär oreflekterad mening i den levda erfarenhetens medvetandeström kan också ställas mot en reflexiv och tematiserad mening som förutsätter ett mått av distansering. Vi har till exempel sett hur Ricoeur ställer *sense* mot *consciousness of meaning* och på ett motsvarande sätt kan vi tänka oss hur subjektet kan identifiera något i sin omgivning på ett spontant och oreflekterat sätt, eller vända sin uppmärksamhet mot något och reflektera över dess beskaffenhet. I reflektionens tematisering rör vi oss från grundläggande former av meningskapande inom erfarenhetssfären mot mer elaborerade former där språkliga och andra intellektuella verktyg kan spela en roll i ett meningskapande som antar en mer diskursiv karaktär.

Inom denna domän möter vi också mening i olika grader av potentialitet och aktualitet när de handlingsmöjligheter som affordancebegreppet fångar in beskrivs i termer av meningsmöjligheter – något som objektet är bärare av vilka kan realiserats i subjektets medvetenhet om dem. Enligt detta perspektiv

finns det något hos objektet som inte är mening i egentlig bemärkelse, men som ändå är konstitutivt för det meningsfulla erfandet av objektet i fråga. En annan form av potentialitet impliceras av perspektivmetaforen, där olika perspektiveringar kan sägas aktualisera olika potentiella meningar som objektet "är bärare av". Genom sin produktiva kapacitet kan också de medierande verktygen för meningsskapande sägas vara bärare av meningspotentialer: det är lika mycket perspektivet, och de sociokulturella resurser som definierar det, som bär på potentialen att konstruera en viss mening som objektet självt.

MENINGSDOMÄN III: HANDLINGAR OCH TEMPORALITET

Den tredje meningsdomänen omfattar den mening som gäller mänskligt handlande och, i förlängningen, vår temporalitet. Det handlar här både om hur mening kan sägas konstituera handlande och hur handlingar och skeenden kan tolkas.

Om vi särskiljer mellan beteende och handlande är det just på basis av hur det senare involverar en meningsdimension: handlande definieras utifrån någon form av intention, vilja, idé om handlingars ändamålsenlighet eller liknande: "The paradigmatic case is the difference between a wink and a twitch, where having an appropriate reason is what constitutes the one out of the other" (Wendt, 2015, s. 176). Schütz hävdar att "handlingar definitions-mässigt alltid är baserade på ett redan föreställt projekt, och det är förhållandet till detta föregående projekt som gör både handlandet och den utförda handlingen meningsfulla" (Schütz, 2002, s. 805). En handling är alltså, enligt detta perspektiv, ett beteende som är inriktat mot ett mål och handlingens mening kan sägas bestå i dess ändamålsenlighet. Det finns flera alternativa sätt att begreppsliggöra grunden för denna form av mening: "motiv", "intentioner", "skäl", "rationalitet". Handlingars mening skulle också kunna sägas motsvaras av både (a) den konkreta handlingens relation till ett projekt som syftar till vissa konsekvenser, och (b) detta projekts signifikans för den handlande och dess relation till motiv eller målsättningar som gör dessa konsekvenser eftersträvansvärda. När vi talar om handlingens mening talar vi då om både handlingens karaktär ("vad" det är som görs) och deras rationalitet ("varför" detta görs). Ricoeur skriver också att "what", "why", "who", "how", "with or against whom" tillsammans utgör ett konceptuellt begreppsligt nätverk som är nödvändigt för att förstå handlande: "To master the conceptual network as a whole, and each term as one member of the set, is to have that competence we can call practical understanding" (Ricoeur, 1984, s. 55). Dessa frågor implicerar att en handling får sin mening genom att vara kontextualiserad på tre sätt: den relateras till det sammanhang som handlingen utförs i och är riktad mot; den relateras till en föreställd framtid

genom föregripandet av konsekvenser på kort och lång sikt; och den relateras till värden som har betydelse för den handlandes motiv.

Också inom det pragmatistiska perspektivet framträder mening som något som är intimt förknippat med handlande och reflektion över hur handlingar kan få konsekvenser. Meningsbegreppet inordnas här i en övergripande förståelse av hur erfارande, tänkande, handlande och lärande är sammankopplat. Hos John Dewey möter vi till exempel en bild av hur reflexivt tänkande och lärande är intimt sammanflätat med situationer där något framstår som problematiskt på något sätt, ”thinking occurs when things are uncertain or doubtful or problematic” (1916/1978, s. 156), vilket motiverar ett aktivt och reflexivt förhållningssätt:

Thought or reflection (...) is the discernment of the relation between what we try to do and what happens in consequence. No experience having a meaning is possible without some element of thought. (1916/1978, s. 152)

Dewey knyter därmed mening som fenomen till det som kan fungera som medel eller verktyg för handlande och ett hanterande av en ”problematisk” situation – det som kan användas ”as means for consequences” (1925/1985, s. 147). Också när han berör språklig mening knyts denna till ett handlande – ett gemensamt handlande som bygger på en gemensam förståelse inom ramen för ”a community of interaction” (1925/1985, s. 146) som involverar ett gemensamt åtagande: ”a common, inclusive, undertaking” (1925/1985, s. 141f). När Dewey skriver om hur språket används som verktyg i en kommunikativ situation framhåller han både hur mening är intimt förknippad med ett avsiktligt handlande och hur språkanvändningen ger signifikans till andra objekt inom ramen för det gemensamma handlande. Mening blir här något som delas av flera parter och som både handlar om handlingens avsiktlighet och hur olika objekt kan förstås utifrån denna avsikt:

Primarily meaning is intent and intent is not personal in a private and exclusive sense. (...) Secondly, meaning is the acquisition of significance by things in their status in making possible and fulfilling shared cooperation. (1925/1985, s. 143)

Även när Dewey skriver om hur språket används som verktyg i tänkande, för att formulera idéer och omdömen, i den process där individen (själv eller i samspel med andra) hanterar ett problem (*inquiry*), återkommer formuleringar som på ett likande sätt kopplar mening till ”functional capacity” (1938/1985, s. 115) och ”efficiency as operative means” (1938/1985, s. 144).

Dessa olika perspektiv som berör handlingsdomänen förenas av hur mening (både den mening som konstituerar handlingen från aktörens perspektiv, och den mening som kan tillskrivas handlingen av en betraktare)

kan sägas involvera ett svar på frågan ”varför”. Att något föregår handlingen och motiverar den är en del av handlingens mening. Även om en handling inte föregås av en medveten reflektion är den till sin natur intentionell och kan kopplas till ett ”projekt”. I tolkningar av handlingars mening söker vi en förståelse för vad en aktör försöker åstadkomma – vi försöker förklara handlingen genom att göra aktörens intentioner och mål begripliga. Sådana förklaringar kan också ges av den handlande själv då denne reflekterar över sitt handlande och begripliggör detta; jag kan till exempel förklara min handling retrospektivt på fler sätt än de som framstår som mitt primära motiv i handlingsögonblicket, eller göra mina motiv begripliga genom att hänvisa till olika omständigheter i den aktuella situationen eller mitt förflutna. Genom att knyta en handling till både vad som föregår den och de tänkta konsekvenserna innebär att detta meningsskapande upprättar ett temporalt sammanhang. Gestaltandet av hur handlingar och händelser är relaterade till varandra som ett temporalt förlopp kan sägas utgöra en grundläggande form av berättande och detta meningsskapande har därmed en narrativ karaktär. Att framställa hur händelser och handlingar inte bara följer på varandra i en succession, utan också är relaterade till varandra genom kausala mekanismer eller på grund av aktörers intentioner innebär att skapa en narrativ struktur. Genom att händelser och handlingar inordnas i ett sådant sammanhang ges de mening genom att förklaras och förstås. I likhet med hur textens del och helhet ömsesidigt bidrar till varandras mening, kan också den enskilda handlingen tillskrivas mening genom att integreras i en mer omfattande berättelsestruktur, samtidigt som berättelsen som helhet konstitueras av de meningsfyllda handlingar och händelser som bygger upp den (*hermeneutic composability*, Bruner, 1991). Ett mer utvecklat narrativ utgör en meningsfull helhet just genom att det är strukturerat på ett sätt som sammanbinder de enskilda delarna med varandra – genom att det ger dem en betydelse utifrån en ”intrig” vilken sammanbinder berättelsens upptakt med dess slut – en väg från ett initialt tillstånd till ett nytt, via de händelser och handlingar som berättelsen som helhet omfattar. Ricoeur talar här om ”’explanation by emplotment’, in the sense that the events begin to be explained when they are transformed *into* a story by emplotment” (Ricoeur, 1981d, s. 290).

Berättandets strukturerande av ett temporalt skeende i enlighet med en sammanbindande logik kan slutligen sägas underbygga också hur något beskrivs som varande ”meningsfullt” i ett vardagligt språkbruk. Att det känns meningsfullt att göra något eller vara med om något kan vi förstå mot bakgrund av en upplevd ändamålsenlighet i betydelsen att det ses som bidragande till att ett önskvärt tillstånd realiserar – antingen omedelbart eller i en tänkt framtida situation som kan föregripas genom att narrativt koppla samman olika tidpunkter till ett sammanhängande skeende. Upplevelsen av meningsfullhet svarar mot förståelsen av något såsom bidragande till en positivt värderad förändring – att det till exempel har en signifikans för sådana

projekt som upplevs som centrala i individens liv och som bevarar eller utvecklar något som har ett subjektivt upplevt värde. Att knyta handlingars mening till hur de ingår i en narrativ struktur öppnar också för en syn på mening som ligger i linje med hur myter och andra berättelser analyserats ur strukturalistiska perspektiv. Lévi-Strauss (1955) antropologi gör gällande att myters mening ligger i den djupare struktur av motsättningar och principer som gestaltas i de enskilda myterna. I myten hanteras en underliggande tematik som har existentiell signifikans utan att den behöver explicitgöras. Men underliggande och implicita teman kan inte bara bidra till myters utan även andra narrativs mening. En analys av berättelsers mening kan gå utöver den symboliska gestaltningens nivå, där aktörer och händelser/handlingar representeras, för att synliggöra hur en berättelse som helhet artikulerar mänskliga erfarenheter och predikament på en mer grundläggande nivå genom det sätt som handlingar och händelser organiseras.

Meningsmodaliteter inom handlingsdomänen

De sätt som handlingar här har sagts ha mening överlappar de två meningsdomäner som vi behandlat tidigare: handlingar är något som tolkas och förstås inom ramen för en livsvärld, och narrativa gestaltningar utgör också en variant av texter vilket gör att de tolkningsmöjligheter som gäller sådan också är aktuella här. Att formulera en tredje meningsdomän är dock motiverat av handlingars temporala karaktär och av hur mening kopplad till handlingar ofta behandlas som något som inte behöver inbegripa semiotiska resurser. Några väsentliga inslag i teorier om handlingars mening kan nu sammanfattas:

1. Mening är konstitutiv för handlingar – mening är vad som skiljer dem från det som ”bara är beteende”.
2. Handlingars mening involverar både deras relation till ett projekt med vissa tänkta konsekvenser och detta projekts signifikans för den handlande – deras mening baseras alltså på någon form av ändamålsenlighet och involverar sådant som motiv, intentioner och värden.
3. Handlingar kan tolkas av både en betraktare och av den som utför handlingen på ett sätt som öppnar för en mångfald av mening på samma sätt som i tolkningen av diskursiva utsagor.
4. Handlingar kan erhålla mening genom att representeras narrativt, varigenom de inordnas i en narrativ struktur där de placeras i ett större sammanhang i enlighet med en intrig, och genom att där relateras till underliggande teman och ”djupstrukturer”.

I likhet med hur meningsskapande har beskrivits på olika nivåer inom de tidigare meningsdomänerna kan man här också tala om hur mening rör sig på

en skala från en ”omedelbar” och immanent mening i ett oreflekterat men intentionellt handlande, till en tematiserad mening som kan skapas genom reflektion, narrativisering och mer utvecklade diskursiva utsagor (i tanke eller tal). När det gäller det senare, mer elaborerade meningsskapandet, involverar det ett kontextualiserande av handlandet till flera nivåer: från det konkreta sammanhanget som det äger rum i, till ett vidare sammanhang som gör handlandet begripligt och relaterar det till omständigheter vilka förklarar en aktörs bevekelsegrunder, aktörens mål och värden, liksom till det sammanhang som en berättelses djupstruktur kan utgöra.

DISKUSSION

I presentationen av de tre meningsdomänerna har vi sett att dessa överlappar varandra i flera fall: i talakter flyter till exempel mening i en semiotisk bemärkelse samman med handlingars mening, i det narrativa meningskapandet spelar en diskursiv och språklig form en roll för tolkning av handlingars mening, och de språkliga kategorierna kan ses som betydelsefulla för människans meningsfulla erfaraende av sig själv och sin värld. Indelningen i tre domäner grundas uppenbarligen på en analytisk distinktion som knappast motsvarar tre helt separata meningsfenomen. Snarare belyser denna indelning hur olika teoretiska perspektiv fokuserar olika aspekter av ett mångfacetterat fenomen som svårligen låter sig beskrivas i sin helhet. Ambitionen har här varit att synliggöra hur man närmar sig detta komplexa fenomen utifrån några av de teoribildningar som är viktiga inom den pedagogiska vetenskapen. En första likhet som har lyfts fram är hur man inom flera perspektiv behandlar mening som något som kan beskrivas på olika nivåer. Inom den semiotiska domänen har jag till exempel skiljt mellan meningspotentialer och realiserad mening. Inom livsvärldsdomänen berördes både en form av meningskapande som inte nödvändigtvis behöver vara medvetet när vi orienterar oss och agerar i världen på ett oreflekterat sätt, och hur vi kan inta en mer distanserad hållning som möjliggör reflektion över erfarenheten och en tematiserad mening. Sådana skillnader i graden av medvetenhet kan relateras till Linells karaktärisering av ”mind” som ”a sense-making system, which is (partly) conscious of its own sense-making” (Linell, 2009, s. 12). På ett motsvarande sätt har våra handlingar sagts vara meningsfyllda genom sin intentionalitet och ändamålsenlighet, även om denna mening inte tematiseras, samtidigt som handlingars mening kan explicitgöras på ett utvecklat sätt, och relateras till individens projekt i förklaringar av dem. Vi rör oss alltså med mening i lite olika bemärkelser också inom respektive domän då vi skiljer mellan sådana olika ”nivåer” av mening. Dessa nivåer har en motsvarighet i hur engelskans termer *sense* och *meaning* kan användas för de mer grundläggande, immanenta och inte alltid medvetna meningsformerna, respektive meningsformer av mer tematiserat och elaborerat slag.

Ett annat inslag som återkommer inom flera perspektiv är hur mening *samkonstitueras*. Inom fenomenologin mötte vi ett icke-dualistiskt synsätt på subjekt och objekt, vilket hade likheter med Gibsons definition av affordance, men också i andra fall framstår mening som ett fenomen som konstitueras ”dialogiskt”; objektet konstitueras *som något* genom meningsgivande akter, samtidigt som det i sig kan sägas vara bärare av meningspotentialer, affordances eller en immanent meningsstruktur som aktualiseras av subjektet. När den meningsskapande aktiviteten beskrivs som något som medieras av språkliga resurser eller andra kulturella verktyg framstår mening också som ett fenomen vilket konstitueras av kulturen – ett emergent fenomen i mötet objekt-subjekt-kultur. Inom samtliga domäner kan också någon form av *mediering* sägas äga rum. Erfarandet av världen medieras bland annat av de kategorier som låter oss se något som något, handlingar medieras kroppsligt och av olika redskap eller verktyg, och språket fungerar som medium för mening inom den semiotiska domänen. Till Linells beskrivning av ”mind” som ”sense-making system” skulle vi alltså kunna foga Wertschs beskrivning av ”mind” som ”mediated action” (Wertsch, 1991; 1998). Inslaget av språklig och annan kulturell mediering framgår tydligast i de mer reflexiva formerna av meningsskapande som involverar olika sociokulturella verktyg. Här framstår sådant som tankemodeller, etablerade metaforer, narrativa och kommunikativa genrer och liknande som resurser som möjliggör och strukturerar särskilda former av diskursivt meningsskapande. Meningen får genom kulturens roll i dessa fall en dubbel karaktär – den är knuten till en individuell akt samtidigt som den är generisk. Bruner (1991) framhåller detta när han påpekar att berättande om personliga erfarenheter i enlighet med etablerade genrer, ger dessa ett drag av *genericness*. Luis Radford fångar denna dubbelhet i beskrivningen av mening som på en och samma gång subjektiv och kulturell:

I want to suggest that it is advantageous to think of meaning as a doublesided construct, as two sides of the same coin. On one side, meaning is a *subjective* construct: it is the subjective content as intended by the individual's intentions. Meaning here is linked to the individual's most intimate personal history and experience; it conveys that which makes the individual unique and singular. On the other side and at the same time, meaning is also a *cultural* construct in that, prior to the subjective experience, the intended object of the individual's intention (*l'object visé*) has been endowed with cultural values and theoretical content that are reflected and refracted in the semiotic means to attend to it. (Radford, 2006, s. 53)

Ytterligare karaktäristika hos mening som följer av hur det har beskrivits som resultatet av ett subjekts aktiva meningsskapande, och som framträder i flera av de teoretiska perspektiv som har behandlats här, är *meningens situerade och*

perspektivberoende karaktär. Genom att vara knuten till ett meningskonstituerande som utförs av ett visst subjekt i en specifik situation bör mening förstås som knuten till en situerad akt och till det perspektiv som appliceras i denna situation. Meningsskapandets perspektivberoende karaktär implicerar en form av aspektseende, och i varje situation är flera ”läsarter” (Asplund, 1970, s. 88) möjliga. Sådana alternativa perspektiveringar ligger till grund för konstruerandet av olika ”tankeobjekt” (Graumann, 1990, s. 109). Vilka perspektiveringar som görs i en viss situation hänger samman med den relevans som ett objekt har för subjektet i den aktuella situationen – de ”motiveras” av olika behov eller syften. När mening inom handlingsdomänen behandlades ovan framhölls hur sådant som motiv, mål och intentioner ingick i den större helhet som konstituerar en handling. Genom att knyta handlingen till projekt och ambitioner blir meningen inom denna domän kopplad till hur subjektet eftersträvar och värderar något. Men värderingars roll också i annat meningsskapande framgår om vi betraktar detta som just handlande. Vygotskij lyfter till exempel fram tänkandets affektiva dimension när han beskriver ett ”dynamiskt system av innebörder, som utgör en enhet av affektiva och intellektuella processer” (1934/2007, s. 43f). Rommetveit beskriver också både kognition och kommunikation som ”concerned”, ”interest-relative” och ”immersed in human projects and social commitments” (Rommetveit, 1987, s. 79). Med Gibson kan vi också säga att det är i egenskap av sitt värde, snarare än som stimuli, som vi erfar objekt i världen – de inordnas i ett personligt sammanhang av värderingar, ambitioner, behov eller begär och får därmed sin signifikans och mening för subjektet. Meningsskapandet tillskriver då inte objekt mening på ett neutralt och distanserat sätt, utan det upprättar en relation mellan objekt och subjekt – en relation där objektet framstår som något ”för mig”.

Att lyfta fram perspektivering som centralt för meningsskapande innebär inte bara att detta förstås som ett kontextualiserat handlande, utan också att den resulterande meningen får en ”holistisk” karaktär: ett visst perspektiv möjliggör inte bara konstruerandet av ett visst objekt – det aktualiserar också ett meningsbärande sammanhang som detta objekt kontextualiseras till. Genom perspektivering förstås ett objekt som en del av en större helhet, en text kan förstås som en del av en mer omfattande text (vilken kan relateras till ko-texter), en handling kan förstås som relaterad till mer eller mindre omfattande projekt och ambitioner. Hur applicerandet av perspektiv avgör vad som kommer att fungera som meningssammanhang illustreras av James Wertsch i hans kommentar om vad som (med Burkes terminologi) ska betraktas som ”scen” för en viss handling:

[W]hat counts as the scene when making one interpretation of an action may not count as the scene when making another. When we argue over why someone did something by arguing over whether it was just the

immediate situation that person was in or whether it was, say, the whole political situation in the United States today, we are arguing over what the relevant circumference of a scene is. (Wertsch, 1998, s. 15)

Meningsbegreppet inom pedagogiken

Avslutningsvis vill jag nu återknyta till den plats som begreppen mening och meningsskapande har inom pedagogikens kunskapsområde. Om vi förstår pedagogikens kunskapsobjekt som lärande i en vid bemärkelse – det vill säga alla de processer där individen interagerar med sin omgivning på ett sätt som leder till varaktiga förändringar i hennes kapacitet, preferenser eller disposition – så kan det hävdas att det implicerar sådant meningsskapande som har berörts här. Vare sig man utgår från kognitivistiska och individualistiska perspektiv för att beskriva individens utveckling (som till exempel i piagetansk teoribildning), eller betonar hur lärandet är situerat till en social och kulturell kontext (som inom sociokulturell teori) ingår meningsskapande som en väsentlig faktor i dessa förändringsprocesser. Vi har sett hur människors erfارande av världen, och därmed deras kunskapsbildning om denna, kan karaktäriseras som just ett meningsskapande. Viktiga former av lärande handlar också om förändringar i människors förmågor, eller ”kapaciteter”, att erfara världen och agera i den på ett meningsfullt sätt:

Learning is the result of a semiotic/conceptual/meaning-making engagement with an aspect of the world; as a result the learner's semiotic/conceptual resources for making meaning and, therefore, for acting in the world, are changed – they are augmented. (Kress, 2010, s. 174)

Förvärvande och utvecklande av epistemisk kunskap kan till exempel innebära en förändringsprocess där man får tillgång till nya språkliga begrepp eller specificerar dem man förfogar över tidigare, vidgar sina referensramar eller får tillgång till nya förklaringsmodeller och teorier, vilka alla kan sägas utgöra resurser för meningsskapande. Om vi talar om lärande som utveckling av praktisk kunskap i termer av förmågor och färdigheter som leder till en utökad handlingsrepertoar, innebär också dessa förändringsprocesser nya möjligheter till meningsfullt handlande – vare sig det handlar om förverkligande av projekt genom handlingar på ett konkret sätt, eller om det handlar om intellektuella och kommunikativa förmågor, som till exempel att använda sig av narrativa och andra diskursiva genrer som redskap för reflektion och kommunikation. I den mån som meningsskapande praktiker är knutna till särskilda gemenskaper – till exempel vad Lave och Wenger (1991) talar om som ”praxisgemenskaper” – kan individens inträde i dessa förstås i termer av socialisationsprocesser varigenom hon kan bli delaktig i det meningsskapande som äger rum där. Ett exempel på detta är Goodwins

(1994) beskrivning av lärande som leder fram till det ”seende” och handlande som kännetecknar en profession. Det kan tilläggas att kommunikationen med andra alltid, i sig, har inslag av lärande om vi betraktar den som en språklig praktik där de interagerande parterna både får kunskap om den andres perspektiv och tillsammans utvecklar en ny delad förståelse för det man kommunicerar om; gemensam kunskap och förståelse (*common ground*) är inte bara en förutsättning för kommunikation, utan också ett resultat av denna (Rommetveit, 1985; Linell & Luckmann, 1991; Graumann, 1995). Både vetande och kunnande implicerar alltså mening, samtidigt som meningsbegreppet kan sägas fånga in också annat som är epistemiskt värdefullt för oss genom att även omfatta en existentiell dimension.

Avslutningsvis kan det konstateras att det som de behandlade teoretiska perspektiven lyfter fram gällande meningsskapande inte bara gäller pedagogikens studieobjekt, utan även har metodologiska implikationer för forskningen. Också den vetenskapliga verksamheten utgör en form av meningsskapande – en tolkande process som genererar kunskap och förståelse. Jag har redan berört några olika vetenskapliga tolkningsintressen – både sådana som kan beskrivas som förståelseinriktade och syftande mot en ”erfarenhetsnära” mening, som tolkningsintressen som har en mer ”erfarenhetsöverskridande karaktär” där syftet att nå förståelse inte på ett enkelt sätt kan särskiljas från förklarande ambitioner. Vid sidan av den forskning som syftar till att närma sig människors egen förståelse och perspektiv, och sådan kvalitativt inriktad forskning som syftar till att förstå sitt studieobjekt genom att karaktärisera detta, kan också forskning som syftar till förklaringar ses som meningsorienterad – den syftar också till en form av förståelse. Baumberger et al. menar till exempel att ”Explanations provide understanding, the latter being the goal of the former” (2017, sida saknas) och förklaring och förståelse bör alltså inte ses som separata kunskapsprojekt – snarare bör de förstås som oupplösligt förenade just genom att de syftar till mening (jfr Stueber, 2019). Mot bakgrund av detta kan konklusionen göras att mening får en central plats inom pedagogiken både genom att meningsskapande är en oundgänglig del av det lärande som studeras och att den pedagogiska forskningen i sig utgör ett tolkningsprojekt. Den pedagogiska forskaren behöver därmed ett utvecklat meningsbegrepp både för att beskriva sitt kunskapsobjekt och för en metodologisk reflexion över sin egen verksamhet.

REFERENSER

- Asplund, Johan (1970). *Om undran inför samhället*. Argos.
- Austin, John Langshaw (1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
- Bateman, John, Wildfeuer, Janina, & Hiippala, Tuomo (2017). *Multimodality: Foundations, research and analysis - A problem-oriented introduction*. De Gruyter.
- Baumberger, Cristoph, Beisbart, Claus, & Brun, Georg (2017). What is understanding? An overview of recent debates in epistemology and philosophy of science. I Stephen Grimm, Christoph Baumberger, & Sabine Ammon (red.), *Explaining understanding: New perspectives from epistemology and philosophy of science*. Routledge.
- Bruner, Jerome (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1-21. <https://doi.org/10.1086/448619>
- Burke, Kenneth (1945/1969). *A grammar of motives*. California University Press.
- de Saussure, Ferdinand (1916/2015). *Kurs i allmän lingvistik*. Arkiv förlag.
- Dewey, John (1916/1978). Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education. I Jo Ann Boydston (red.), *The Collected Works of John Dewey, 1882-1953* (Vol 9). Southern Illinois University Press.
- Dewey, John (1925/1985). Experience and Nature. I Jo Ann Boydston (red.), *The Collected Works of John Dewey, 1882-1953* (Vol 1). Southern Illinois University Press.
- Dewey, John (1938/1985). Logic: The Theory of Inquiry. I Jo Ann Boydston (red.), *The Collected Works of John Dewey, 1882-1953* (Vol 12). Southern Illinois University Press.
- Englund, Tomas (1996). Pedagogikens uppgifter: Att utveckla kunskap om socialisations- och kommunikationsprocesser som meningsskapande. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 1(1), 40-53.
- Eriksen Hagtvet, Bente, & Heen Wold, Astri (2003). On the dialogical basis of meaning: Inquiries into Ragnar Rommetveit's writing on language, thought, and communication. *Mind, Culture, and Activity*, 10(3): 186-204. https://doi.org/10.1207/s15327884mca1003_2
- Geertz, Clifford (1977). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Gibson, James (1979/2014). The theory of affordances. I Jen Jack Gieseking, & William Mangold (red.), *The people, place and space reader* (s. 56-60). Routledge.
- Goodwin, Charles (1994). Professional vision. *American Anthropologist*, 96(3), 606-633.
- Graumann, Carl (1990). Perspectival structures and dynamics in dialogues. I Ivana Marková, & Klaus Foppa (red.) *The dynamics of dialogue* (s. 105-126). Hemel Hempstead.

- Graumann, Carl (1995). Commonality, mutuality, reciprocity: a conceptual introduction. I Ivana Marková, Carl Graumann, & Klaus Foppa (red.) *Mutualities in dialogue* (s. 1-24). Cambridge University Press.
- Gustavsson, Anders (2000). *Tolkning och tolkningsteori I*. Texter om forskningsmetod nr 3, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Heidegger, Martin (1927/1996). *Being and time*. State University of New York Press.
- Husserl, Edmund (1913/2013). *Ideas: General introduction to pure phenomenology*. Routledge.
- Illeris, Knud (2007). *Lärande*. Studentlitteratur.
- Karlsson, Gunnar (1995a). Att korrelera fakta eller tolka mening: Två kunskapsteoretiska projekt inom psykologisk forskning. *Nordisk Psykologi*, 47(4), 256-274. <https://doi.org/10.1080/00291463.1995.11863862>
- Karlsson, Gunnar (1995b). *Psychological qualitative research from a phenomenological perspective*. Almqvist & Wiksell International.
- Kress, Gunther (2000). Multimodality: Challenges to thinking about language. *TESOL Quarterly*, 34(2), 337-340. <https://doi.org/10.2307/3587959>
- Kress, Gunther (2010). *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. Routledge.
- Lave, Jean, & Wenger, Etienne (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Lévi-Strauss, Claude (1955). The structural study of myth. *The Journal of American Folklore*, 68(270), 428-444. <https://doi.org/10.2307/536768>
- Linell, Per (1995). Troubles with mutualities: towards a dialogical theory of misunderstanding and miscommunication. I Ivana Marková, Carl Graumann, & Klaus Foppa (red.), *Mutualities in dialogue* (s. 176-213). Cambridge University Press.
- Linell, Per (2009). *Rethinking language, mind and world dialogically. Interactional and contextual theories of human sense-making*. Information Age Publishing.
- Linell, Per, & Luckmann, Thomas (1991). Asymmetries in dialogue: some conceptual preliminaries. I Ivana Marková, & Klaus Foppa (red.), *Asymmetries in dialogue*. Harvester Wheatsheaf.
- Merleau-Ponty, Maurice (1962). *Phenomenology of Perception*. Routledge.
- Qvarsell, Birgitta (2004). Vad skapar mening i skolan? *Pedagogiska magasinet*, 2004, 2, 38-43.
- Radford, Luis (2006). The anthropology of meaning. *Educational Studies in Mathematics*, 61, 39-65. <https://doi.org/10.1007/s10649-006-7136-7>
- Ricoeur, Paul (1981a). Phenomenology and hermeneutics. I John B. Thompson (red.), *Paul Ricoeur. Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation*. Cambridge University Press & Maison des Sciences de l'Homme.

- Ricoeur, Paul (1981b). What is a text? Explanation and understanding. I John B. Thompson (red.), *Paul Ricoeur. Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation*. Cambridge University Press & Maison des Sciences de l'Homme.
- Ricoeur, Paul (1981c). The model of the text: meaningful action considered as a text). I John B. Thompson (red.) *Paul Ricoeur. Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation*. Cambridge University Press & Maison des Sciences de l'Homme.
- Ricoeur, Paul (1981d). The narrative function. I John B. Thompson (red.) *Paul Ricoeur. Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation*. Cambridge University Press & Maison des Sciences de l'Homme.
- Ricoeur, Paul (1984). *Time and narrative* (Vol I). University of Chicago Press.
- Rommetveit, Ragnar (1985). Language acquisition as increasing linguistic structuring of experience and symbolic behavior control. I James Wertsch (red.), *Culture, communication and cognition: Vygotskian perspectives* (s. 183-204). Cambridge University Press.
- Rommetveit, Ragnar (1987). Meaning, context and control: Convergent trends and controversial issues in current social-scientific research on human cognition and communication. *Inquiry*, 30(1-2), 77-99.
<https://doi.org/10.1080/00201748708602111>
- Rommetveit, Ragnar (1990). On axiomatic features of a dialogical approach to language and mind I Ivana Marková, & Klaus Foppa (red.), *The dynamics of dialogue* (s. 83-104). Harvester Wheatsheaf.
- Schütz, Alfred (1932/1967). *The phenomenology of the social world*. Northwestern University Press.
- Schütz, Alfred (2002). *Den sociala världens fenomenologi*. Daidalos.
- Searle, John (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
- Sebeok, Thomas, Hayes, Alfred, & Bateson, Mary Catherine (red.) (1964). *Approaches to semiotics*. Mouton & Co.
- Sonesson, Göran (1992). *Bildbetydelser. Inledning till bildsemiotiken som vetenskap*. Studentlitteratur.
- Stueber, Karsten (2019). The ubiquity of understanding: Dimensions of understanding in the social and natural sciences. *Philosophy of the Social Sciences*, 49(4), 265-281. <https://doi.org/10.1177/0048393119847103>
- Säljö, Roger (2015). *Lärande. En introduktion till perspektiv och metaforer*. Gleerups.
- Vygotskij, Lev (1934/2007). *Tänkande och språk*. Daidalos.
- Wendt, Alexander (2015). *Quantum mind and social science. Unifying physical and social ontology*. Cambridge University Press.

Wertsch, James (1991). *Voices of the Mind. A Sociocultural Approach to Mediated Action*. Harvard University Press.

Wertsch, James (1995). The need for action in sociocultural research. I James Wertsch, Pablo Del Río, & Amelia Alvarez (red.), *Sociocultural Studies of Mind* (s. 56-74). Cambridge University Press.

Wertsch, James (1998). *Mind as action*. Oxford University Press.